

“Yapay Zekâ Çağında Aklını Kullanma Cesareti”

Doç. Dr. Mehmet EVREN

18. yüzyılın büyük düşünürü *Immanuel Kant*'ın (1724-1804), 1784 yılında kaleme aldığı “*Was ist Aufklärung?*” (*Aydınlanma nedir?*) isimli makalesinde *Aydınlanma*'yı insanın kendi hatasıyla düştüğü “*ergin olmama*” hâinden kurtulması olarak tanımlar. Zira *Kant*'a göre insanlar çoğu zaman kendi akıllarını kullanmak yerine başkalarının düşüncelerine, kurallarına ve talimatlarına teslim olmuşlardır. Bunu da akılları ermediği için değil, cesaret edemedikleri için yapmışlardır. *Kant*, tam da bu nedenle *Aydınlanma* çağının parolasını şöyle ilan eder:

“*Sapere Aude!*” (*Aklını kullanma cesaretini göster!*)

Kant'ın, yüzyıllar önce dile getirdiği bu çağrı, bugün yapay zekâ temelli teknoloji kullanımı ile yeniden gündeme gelir. *Kant*, *eğer düşünme işini bir kitaba, vicdanının yerini bir din adamına, sağlığım konusunda karar verme görevini de perhizimi düzenleyen bir doktora bırakmışsam, artık zahmet göstermeme hiç gerek kalmaz* tespitinde bulunur. Nitekim *Kant*'ın bu tespitlerini bilgisayar algoritmalarının, bireylerin tercihlerini biçimlendirdiğini ve karar alma mekanizmalarını etkilediğini söyleyerek güncelleyebiliriz. İlâveten günümüzde birçok kişinin, teknolojinin oluşturduğu konfor alanı sayesinde *düşünme, sorgulama ve sorumluluk* alma gibi zahmetlerde bulunmadığı da bir gerçektir.

Dün olduğu gibi bugün de hayatımızı kolaylaştıran aletler ve makineler, yapay zekâ desteğiyle yalnızca fonksiyonel (işlevsel) nesneler olmaktan çıkıp kararlarımızı şekillendiren görünmez rehberlere dönüşmüş durumdadır. Eskiden biz araçları kullanırken,

şimdi araçların bizi yönlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu noktada *Kant*'ın ahlak felsefesinin temel ilkesi olan “*insan araç değildir; amaçtır*” sözü akıllara gelmelidir.

Ne kadar gelişmiş olursa olsun hiçbir teknolojinin insan aklının yerine geçip onu araçsallaştırmasına müsaade edilmemelidir. Ancak geline nokta insanlar, kendi geliştirdikleri sistemin kılavuzluğuna gönüllü olarak teslim olmuş durumdadır. Bu vaziyet ise, *Kant*'ın “*ergin olmama*” halinin günümüzde dijital bir versiyonuna işaret etmektedir.

Öte yandan yapay zekâ destekli teknolojiler eğitimden tutun, sağlık, hukuk, tarım ve endüstri gibi pek çok alanda etkili olmakta ve hayatı kolaylaştırmaktadır. Ancak bu teknolojilerin yönlendirdiği bir dünyada, bireylerin kendi iradesini kullandığını söylemek de çok zor. Zira kişiye özel içerik üreten bilgisayar algoritmaları, bireylerin tercihlerini şekillendirmekte ve karar alma süreçlerini yönlendirmektedir. Bu bağlamda şu soru akıllara gelir: Gerçekten hâlâ verdiğimiz kararlarda özgür müyüz?

Kendini bilen, bilinç sahibi insan aynı zamanda değer üretebilen bir varlıktır. Bu özelliği ile insan diğer canlılardan ayrılır. Bugün insanın ürettiği bir değer olan yapay zekâ, şiir, hikâye, roman, analiz ve tasarım yaparak insanın yaratıcılığını taklit edebilmekte ve hatta değer! bile üretebilmektedir. Tabi buradaki değer üretme “*içsel değer, anlam, bilinçli yaratım*” ya da *Kant*'ın ifade ettiği gibi özerk değer üretimi değildir. Zira *Kant*'a göre, birey yaşamını temel alarak ahlaki değerleri kendi aklıyla oluşturur. Ancak yine de şu soruyu sormalıyız: İlk değer üreticisi olan bizler ileride yeni değerler de üretecek kadar özgün ve özgür

olabilecek miyiz? Yoksa bu işi de yapay zekâ destekli yazılımlar yardımıyla mı yapacağız?

Sonuç olarak Kant, “*Aydınlanma nedir?*” isimli metni *siyasal/epistemik özgürlük* tartışması için kaleme almıştır. Bu makalede Kant, *Aydınlanma*’yı; bireyin aklını *bağımsız, eleştirel* ve *özgür* bir biçimde kullanmaya başlaması, *otorite* karşısında fikrini savunabilmesi ve kendi aklı tarafından yönlendirilmesi olarak görür. Onun 18. yüzyılda yapmış olduğu “*aklını kullanma cesaretini göster*” çağrısı, bugün dijital dünyanın etkisi altında daha da günceldir. Çünkü yapay zekâ ve ona bağlı teknolojinin gücü ve sınırını sorgulamadığımız takdirde sadece özgünlüğümüz değil, aynı zamanda en

temel insani özelliğimiz olan özgürlüğümüz elimizden yavaşça kayıp gidecektir.

Kaynakça

Kant, Immanuel. “*Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*”, Çev: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, 3.Baskı, 2002.

Kant, Immanuel. “*Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt (1784)*”, *Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı*, Sayı: 11, Çev: Nejat Bozkurt, Bağlam Yayınları, 2000.

Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev: İoanna Kuçuradi-Ülker Gökberk-Fusun Akatlı, Türkiye Felsefe Kurumu, 3.Baskı, 1999.

